

Celan, l'irrefutable testimoni

Paul Celan
Cristall d'alè. Amb «Ebossos
d'interpretació», de Jean Bollack, i
«Poesia i veritat» i «Complements
orgànics», d'Arnau Pons
Traducció d'Arnau Pons
Labreu, Barcelona, 2014
260 pàgs.

Arnau Pons i edicions Labreu tenen en marxa un projecte editorial que qualsevol llengua del món hauria d'envejar: la publicació de tota la poesia de Paul Celan, llibre a llibre, en edició bilingüe, amb una traducció acuradíssima i acompanyada d'una lectura interpretativa que és fruit de molts anys de dedicació. La sèrie, que no segueix l'ordre cronològic de publicació dels originals, es va iniciar l'any 2012 amb *De llindar en llindar*. El segon volum és aquest *Cristall d'alè*, un recull que Arnau Pons ja havia publicat el 1995 (Editorial Negrant), i que ara ens arriba amb les traduccions revisades i amb un generós acompanyament hermenèutic: un breu assaig d'Arnau Pons —«Poesia i veritat»— i les lectures —autèntic *close reading*— que fan de cada un dels poemes Jean Bollack, un dels millors coneixedors de Celan, i el mateix Pons: «Ebossos d'interpretació», del primer, i «Complements orgànics», del segon. Labreu ha fet coincidir en el temps la publicació d'aquest llibre amb un altre, *Allò que va alarmar Paul Celan*, en què el poeta francès Yves Bonnefoy traça, partint de com va viure Celan les acusacions de plagi que Claire Goll va formular contra ell, un retrat d'un escriptor angoixat perquè el món no comprenia el sentit de la seva proposta poètica.

Dir que la poesia de Celan és difícil no és, naturalment, dir res de nou. Arnau Pons s'enfronta als poemes, i a la tasca de traduir-los i comentar-los, amb el nivell d'exigència de qui sap que en la foscor de Celan no hi ha ni gratuïtat ni vaporositat sinó un combat perquè el llenguatge digui l'horror amb la màxima precisió. «Perquè en l'art ens les havem,

no pas amb un mecanisme lúdic, simplement agradable o útil, sinó amb un desplegament de la veritat», diu un pasatge de Hegel que Celan va recollir en una carta a Adorno i que Pons fa servir com a epígraf. El poema és una exigència de veritat, per al poeta i per al lector que en reconstrueix el sentit. És per això que Pons pren partit en el diàleg que conformen els grans estudiosos europeus que han llegit Celan: enfront de la «heideggerització» que en va fer el filòsof Hans-Georg Gadamer, defensa el Celan de Jean Bollack, filòsof, hel·lenista i amic del poeta. No cal explicar, per a qui conegui alguna obra d'Arnau Pons, que compleix la seva comesa de manera tan apassionada com ben documentada, sense renunciar a la polèmica i, si convé, a la invectiva.

Jean Bollack i Arnau Pons ens ofereixen un Celan lliurat a la missió de fer de la poesia un testimoni de l'horror dels camps d'extermini. Celan era jueu de parla alemanya, nascut a Czernowitz —a la regió de la Bucovina, en territori avui d'Ucraïna—, i els seus pares van morir víctimes del nazisme. Tota la seva poesia pot ser llegida com una manera de respondre a la famosa frase d'Adorno segons la qual no és possible fer poesia després d'Auschwitz. Com si digués que se'n pot fer: es pot fer aquesta poesia.

De Paul Celan, se'n poden fer lectures molt diverses. Quan escriu, per exemple, «encara / queden cants per ser cantats / més enllà de l'home», aquest «més enllà de l'home» apunta cap a un inefable metafísic o cap a la impossibilitat de dir altra cosa que no sigui l'horror? Entre nosaltres, el professor d'estètica Amador Vega, al seu llibre *Tres poetas del exceso. La «hermenèutica imposible» de Eckhart, Silesius y Celan* (Fragmenta, 2011), ha fet de la poesia de Celan una interpretació de caire molt més metafísic, que situa el poeta en la línia dels místics que tracten de dir l'indicible. Per a Arnau Pons, al rerefons de Celan hi ha sempre l'ombra de la història, i al seu nucli hi ha una voluntat de testimoni. D'irrefutable testimoni, com diu el darrer poema: «Ben endins / de l'esquerda del temps, / a prop / de les bresques de gel, / espera —un cristall d'alè— / el teu irrefutable / testimoni.» Fer-nos arribar aquest Celan és, per al traductor i hermenauta, una qüestió d'alta exigència ètica.

Miquel Àngel Llauger

València Nord, entre tu i el no-res...

Teresa Pascual
València Nord
Edicions del Buc, València, 2014
62 pàgs.

No em canso de repetir com n'és d'important l'exercici que la Teresa Pascual ens convida a fer un llibre darrere l'altre, també en aquest darrer, *València Nord*. Si bé en l'anterior ja es podia observar una forta inclinació cap a l'essencialisme, és ara que la poeta ha enfilat aquest camí amb una força i una elevació incontestables. Aquest nou és un llibre de poesia majúscul per dues raons: perquè tot i que ens parli de temes cabdals, ho fa des de l'experiència més íntima possible, «et nuge al ventre» —ens diu—; i ho fa, també, amb una ferma voluntat estètica de concisió, entenent que paraula i matèria són una mateixa cosa que ha de mostrar sense noses allò que es vol dir. Prescindeix del que només és ornamental i despulla la poesia d'artificis sobers per construir uns poemes que com dagues lluminoses cerquen les fibres més íntimes de l'ésser humà. Això no vol dir, però, que faci una poesia eixuta, ben al contrari la Teresa Pascual té el mèrit d'oferir-nos imatges d'una solidesa extraordinària: «Un braç de llum dissol / les ombres en pols malva / de part a part, travessa / el paisatge partit. / Servitud de la llum. // Un crepuscle d'arròs / tenyeix camins d'espigues».

La funció de l'aposta estètica de la Teresa Pascual, la manera d'entendre la poesia, lliguen estretament amb la seva vessant filosòfica, per això condueix el lector de dret al moll de l'os i l'acara amb preguntes que si bé el poden incomodar, l'ajudaran a enriquir-se. I així és, doncs, com se'ns presenta aquest llibre, sense subterfugis.

Ja hi ha al començament, «La voluntat de dir», una important reflexió sobre el valor d'escriure i la paraula, i també sobre la necessitat de dir allò que duem a la mirada: la llum, l'horitzó... I hi ha,

«Amb els mots he mirat de cosir cicatrius»

Salvador Ortells

Els mots ferits

Premi Alfons el Magnànim

València de poesia, 2014

Bromera, Alzira, 2014

51 pàgs.

també, algunes respostes a què som en poemes impagables com aquell en què la poeta estableix una peculiar simetria «entre el temps i la respiració / regular; mesurada / amb l'exactitud del metrònom / com l'únic Déu aleshores...» O encara més quan escriu versos d'una contundència tan aclaparadora que només poden ser resultat d'una vivència i una reflexió profundes sobre la condició d'éssers que transitem en el temps: «Entre el tu i el no-res, els dos extrems / de la cànula porten l'infinit».

A la segona part, «Poros», composta de només cinc poemes i no per això menys rica, la poeta evoca la figura del pare amb tot d'elements marins. Ens parla del mestratge que n'ha heretat quan l'interpel·la per saber «D'on vas aprendre, pare, a desxifrar / eixa llengua de signes que llegies / des dels golfs protegits fins a les platges / obertes [...] els pams secrets de les profunditats». I com qui ha après els secrets de la navegació, encara ens diu —no només preguntes, també respostes sàvies— que cal «Soltar la corda, / precisar cada nuc, / assegurar / des de la part de dins / el lloc on som, / escriure».

Si bé a les dues primeres parts hi trobem d'alguna manera referències al passat i també a «la voluntat de ser» del present, a «València Nord» l'ésser es projecta des «de les arrels viscudes» cap al futur, cap a l'horitzó «on ens dirigim», units per «una mateixa via». És en aquesta tercera part on en contrast amb el món mariner que unia la poeta amb els seus avantpassats, cobra vida la metàfora ferroviària del títol. Recorrent un trajecte de vies alhora real i simbòlic, la poeta fa un trajecte que uneix el que ja ha viscut amb un futur que situa al nord i s'hi lliga, definitivament, amb uns versos que són al meu entendre una declaració absoluta d'amor: «Em nogue al teu cordó i et nogue al ventre / trenque per tu els seus marges i t'acoste...»

Tot i així, amb un nou horitzó on arrelar, la Teresa Pascual no s'oblida que el nou i el vell perviuen units per «una mateixa via», i sense oblidar l'herència dels qui la van precedir, amb voluntat d'ensenyar els secrets de viure a qui encara compta amb un temps que «és obert», fa una darrera revelació: «Tan sols el que deixem / guarda la diferència». *València Nord* és poesia, com aquests darrers versos, carregada de saviesa.

Ricard Garcia

Els poemes són cossos que demanen una forma. Les paraules no dites cerquen una pell per transsubstanciar la seva impossibilitat en el tall, en la ferida, i, així, sobreviure als límits de representació del llenguatge. *Els mots ferits* es funda a cavall dels «voltors sedecs» i de la «pena» que «nega» i «ofega». La cambra dels mots és el «cor batent» on els obstacles són els paranyes del desencís d'una alteritat fallida.

Aquest esvoranc íntim s'emmiralla en el descens d'Orfeu: un caminar cap als designis d'una obscuritat que el vers il·luminarà tan sols per anar una mica més avall. Així és que Salvador Ortells amb *Els mots ferits* atrapa l'udol, no tan sols d'un jo líric afamat d'un desig —«o impuls rebel de sang / que avança amb set i fam»— perturbador per la seva incompleció, sinó d'una escriptura que es vol com a «recer». Ortells emmotlla el vers a les lleis estròfiques clàssiques per confegir «Les fúries» i «Les penes», les dues seccions del poemari que s'acoblen i es resemantitzen mútuament.

Les antigues Erinies perseguien els culpables tal com ens convida el poeta a veure les paraules, «voltors sedecs», que malden per venjar la inconsciència i obligar-la a vestir la por, a anomenar el patiment amb l'embolcall violent que els mots li confegeixen. I és aquesta necessitat de dir, d'exhaurir els sentiments en el vòmit mesurat i ritual dels versos, el que fa indefugible un viatge doble: «Acceptem, tanmateix, que el desig i el destí / transiten tothora paratges diversos / i fóra d'ingenus pretendre en uns versos / acordar-los, a ambdós, per idèntic camí».

De primer, trobem un jo líric atemorit per expressions breus i sobtades, que

«em sotgen amb fúria i agiten les ales / abans de clavar-me les urpes voraces», i, tal volta, són fetes pregàries i conjurs en díctics que arrodoneixen les estrofes de metre curt. Després, per contrast, a la secció «Les penes», tot es dibuixa molt més reflexiu, amb una intensitat demorada i pensativa, que tanmateix no evita les imatges colpidores de les fúries; les capgira, però, sotmetent-les a un to de metre llarg, irònic, fins i tot amatent de la valoració distant i conscient de la metapoètica, ja anunciada als primers versos. D'aquesta manera ens allunyem d'un retoricisme feréstec i romàntic, fet servir amb tota intenció a la primera secció —a més de participar com a testimonis d'un jo que observa l'escriptura com una realitat quallada que ha assolit en el repòs la consciència del desencís.

Talment, esdevenim amb ell espectadors de l'expressió de «l'abisme insondable dels ulls abatuts», i l'acompanyem en el retorn «a la cel·la de l'ànima sola / que, closa en la fosca, només es consola / redimint de les cendres l'amor que morí». Amb tot plegat, Ortells cerca la representació d'una alteritat amorosa enrunada i que intenta ordenar, sense escapar de l'encís i el conjur de la paraula rimada.

Sigui com sigui, la genialitat del poemari rau en el fet que tot remet a un joc autoirònic que, paradoxalment, refà i enalteix la versemblança dels primers versos, perquè no amaga el desplaçament de la simbologia amorosa respecte a la seva literaturització, amb el rètol de «penes», que remet a tota una tradició literària. De fet, el to sincer i pròxim és aconseguit amb aquests malabars de miralls: versos que recomposen models de mètrica clàssica; la menció del personatge d'Orfeu com a sòsies del poeta sofrent per amor; les invocacions, explícites i implícites, de March i Riba, entre altres; o, la mateixa confecció en díptic de poemes que es giravolten i entortolliquen amb tons diferents.

No podem obviar, però, que, en últim terme, el joc d'imatges reflecteix aquesta solitud radical, aquesta impotència existencial que es descriu turmentada amb inferns, cels, urpes, sang o fantasmes. Un món valent, personal i excepcional, joia que ens parla del veritable ofici d'un orfebre apassionat.

Marta Font Espriu